मेदिनीनाथ सुवेदीको काव्यकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

जमुना अधिकारी

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०७३

मेदिनीनाथ सुवेदीको काव्यकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

जमुना अधिकारी

त्रि.वि.वि.द.नं. २५०९१/९४

दोस्रो वर्षको परीक्षा रोल नं. २०८०२६१

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०७३

शोधनिर्देशकको सिफारिस

प्रस्तुत **मेदिनीनाथ सुवेदीको काव्यकारिता** शीर्षकको शोधपत्र जमुना अधिकारीले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह पुरा गर्ने क्रममा अत्यन्त परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनकालागि सिफारिस गर्दछु ।

....

राधिका गुरागाईं

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि.कीर्तिपुर ।

मिति : २०७३/१२/१६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्रा श्री जमुना अधिकारीले त्रि.वि स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) मा नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनकालागि तयार गर्नुभएको **मेदिनीनाथ सुवेदीको काव्यकारिता** नामक शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१.प्रा. देवीप्रसाद गौतम

(विभागीय प्रमुख)

२. राधिका गुरागाईँ

(शोधनिर्देशक)

३. सह.प्रा.नारायण गड्तौला ....

(बाह्य परीक्षक)

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत **'मेदिनीनाथ सुवेदीको काव्यकारिता'** शीर्षकको यो शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनकानिम्ति आदरणीय शोधनिर्देशक राधिका गुरागाईंको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो अमूल्य समय दिई उचित निर्देशन र सुझाव प्रदान गर्नुहुने शोधनिर्देशकज्यू प्रति हार्दिक आभार एवं कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक चयनमा आवश्यक प्रेरणा र सुझाव दिनाका साथै स्वीकृति प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख श्रद्धेय गुरू प्रा.देवीप्रसाद गौतमप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । साथै, यस शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा सहयोग र हौसला दिनुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका गुरूहरुप्रति म कृतज्ञ छु ।

शोधकार्य प्रारम्भ गरेदेखि प्रस्तुत शोधपत्रलाई यो अवस्थामा पुऱ्याउँदासम्म उत्पन्न कठिनाईका स्थितिमा अमूल्य समयदिई सल्लाह र सुझाव दिनुहुने कवि मेदिनीनाथ सुवेदी र डा.जीवन अधिकारी प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधकार्यको निम्ति आवश्यक पुस्तक, पत्रपत्रिका, शोधपत्र आदि सामग्री उपलव्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने त्रि.वि केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति पनि आभारी छु । सधैं पढ्नकालागि प्रेरित र सहयोग गर्नुहुने मेरा बुबा शालिग्राम अधिकारी र आमा सावित्रा अधिकारीप्रति म कृतज्ञ छु । यसैगरी शोधकार्यका सिलसिलामा हरतरहले सहयोग गर्नुहुने आनन्द पौडेल, अर्चना अधिकारी, राजु भुसाल लगायत सम्पूर्णलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा, म यो शोधपत्र मूल्याङ्कनकालागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

जमुना अधिकारी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि.कीर्तिपुर,काठमाडौ

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद शोध परिचय १–६

१.१ विषयपरिचय १

१.२ शोध समस्या २

१.३ शोधको उद्देश्य २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोधकार्यको महत्त्व, औचित्य र उपयोगिता ४

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ५

१.७ सामाग्री सङ्कलन विधि तथा शोधविधि ५

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ५

दोस्रो परिच्छेद मेदिनीनाथ सुवेदी र उनका काव्यको सामान्य परिचय

काव्यकारको संक्षिप्त परिचय ७–१५

२.१ बिषय प्रवेश ७

२.१.१ जन्म स्थान र बाल्यकाल ७

२.१.२ शिक्षादीक्षा ७

२.१.३ आजीविका ८

२.१.४ रुची र स्वभाव ८

२.१.५ काव्य रचनाका लागि प्रेरणा र प्रभाव ९

२.१.६ राजनीति र सामाजिक संघसंस्थामा संलग्नता ९

२.१.७ सम्मान तथा पुरस्कार १०

२.२ मेदिनीनाथ सुवेदीका काव्यको परिचय १०

२.२.१ मर्स्याङ्दीका सुसेली कविता सङ्ग्रह ११

२.२.२ मेदिनीको समस्या कुटुरो कविता सङ्ग्रह ११

२.२.३ डाँफेदूत खण्डकाव्य १२

२.३ काव्यकृतिको विश्लेषणका आधारहरू १२

२.३.१ शीर्षक १३

२.३.२ संरचना १३

२.३.३ विषयवस्तु १३

२.३.४ लय र छन्द १४

२.३.५ भाषाशैली १४

२.३.६ कथनपद्धति १४

२.३.७ केन्द्रीय कथ्य तथा भाव विधान १४

२.३.८ बिम्बविधान र अलङ्करण पद्धति १५

२.३.९ व्यञ्जना १५

२.३.१० विधागतरूप तथा आयाम १५

तेस्रो परिच्छेद : कवि मेदिनीनाथ सुवेदीका कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण १६–५५

३.१ विषय प्रवेश १६

३.२ मेदिनीनाथ सुवेदीका मर्स्याङ्दीका सुसेली कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण १६

३.२.१ शीर्षक विधान १७

३.२.२ संरचना १७

३.२.३ विषयवस्तु १८

३.२.३.१ सामाजिक विषय १९

३.२.३.२ राष्ट्रप्रेम २१

३.२.३.३ प्रकृति चित्रण २३

३.२.३.४ ऐतिहासिक विषय २६

३.२.३.५ नारी विषय २८

३.२.३.६ संस्कृति २९

३.२.३.७ राजनीति ३१

३.२.३.८ धार्मिक विषयमा आधारित ३२

३.१.४ लय र छन्द ३३

३.१.५ रस र अलङ्कार ३४

३.१.६ भाषाशैली ३६

३.३ मेदिनीको समस्या कुटुरोको विश्लेषण ३७

३.३.१ समस्यापूर्ति क्रम (प्रकार विभाजन) ३९

३.३.२ रसात्मक समस्यापूर्ति ४०

३.३.३ साहित्य विषयक समस्यापूर्ति ४३

३.३.४ विविध विषयमा समस्यापूर्ति ४५

३.३.५ धर्तीप्रति ४९

३.३.६ समस्यापूर्तिमा अलङ्कार ५०

३.४ निष्कर्ष ५४

चौथो परिच्छेद मेदिनीनाथ सुवेदीको डाँफेदूत खण्डकाव्यको विश्लेषण ५६–७४

४.१ विषय प्रवेश ५६

४.२ परिचय ५६

४.३ खण्डकाव्य विश्लेषणको आधार ५७

४.३.१ शीर्षक ५७

४.३.२ संरचना ५८

४.३.३ विषयवस्तु ६०

४.३.४ लयविधान ६५

४.३.५ भाषाशैली ६६

४.३.६ कथन पद्दति ६७

४.३.७ केन्द्रीय कथ्य तथा भाव विधान ६८

४.३.८ विम्बविधान तथा अलङ्करण पद्धति ६९

४.३.९ व्यञ्जना ७१

४.३.१० विधागत रूप तथा आयाम ७२
४.३.११ निष्कर्ष ७४
पाँचौं परिच्छेद मेदिनीनाथ सुवेदीको काव्यिक विशेषता र योगदानको विश्लेषण ७६–८०
५.१ विषयप्रवेश ७६
५.२ मेदिनीनाथ सुवेदीको काव्यिक विशेषता र योगदानको विश्लेषण ७६
५.२.१ विषयवस्तुमा विविधता ७७
५.२.२ फुटकरदेखि खण्डकाव्यसम्मका कविताको रचना ७७
५.२.३ प्रकृति चित्रण ७७
५.२.४ शास्त्रीय छन्दको प्रयोग ७८
५.२.५ रसगत मान्यतामा विशिष्ट अवधारणा ७८
५.२.६ आध्यात्मिक चेतनाको प्रकाशन ८०
छैठौं परिच्छेद उपसंहार तथा निष्कर्ष ८१–८३
६.१ उपसंहार ८१
६.२. निष्कर्ष ८३
सन्दर्भसामग्रीसूची ८५–८६